

Кримінальна відповідальність за створення або утримання місць розпусти і звідництво: актуальні проблеми теорії та практики

Небитов Андрій Анатолійович – здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

У статті розглядаються питання кримінально-правової кваліфікації злочинів, передбачених статтею 302 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти моральності, сексуальна експлуатація, кримінальна відповідальність, створення або утримання місць розпусти, звідництво.

Однією з найбільш аморальних і небезпечних категорій кримінальних правопорушень проти моральності є суспільно небезпечні протиправні діяння, пов'язані із сексуальною експлуатацією. Серед цих злочинів слід виділити “Створення або утримання місць розпусти і звідництво” (ст. 302 КК України), оскільки вказані кримінальні правопорушення посягають на засади суспільної моральності у сфері статевих стосунків і сприяють поширенню розпусти та аморальності у задоволенні статевих потреб людей. Крім того, досить часто вони вчиняються саме з метою одержання прибутку, а подекуди поєднуються із залученням неповнолітніх і вчиненням інших злочинів.

У 2013 році обліковано 414 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 302 КК України, однак повідомлено про підозру лише у 285 злочинах. При цьому 17 злочинів кваліфіковано як учинені у співучасті (здебільшого групою осіб за попередньою змовою, рідше організованою групою). Водночас ці статистичні дані мають високий рівень латентності та не відображають реального стану групової й організованої злочинності у цій сфері. Адже участь у створенні, утриманні місць розпусти і звідництві учасників

злочинних об'єднань обумовлена, насамперед, складністю реалізації типових способів учинення цих злочинів однією особою, а також їх взаємозв'язком із кримінальними правопорушеннями пов'язаними із сексуальною експлуатацією, що здебільшого також вчиняються у співучасті. Нині сексуальна експлуатація є одним із найбільш прибуткових видів організованої злочинної діяльності поряд із незаконним обігом зброї та наркотичних засобів.

Окремим питанням сексуальної експлуатації людини приділяли увагу в своїх роботах І. О. Бандурка, С. В. Гринчак, І. М. Доляновська, Д. О. Калмиков, В. В. Кузнецов, А. В. Ландіна, Я. Г. Лизогуб, О. В. Паньчук, С. П. Репецький, Н. О. Семчук та багато інших науковців. Проте комплексно питання кримінально-правової охорони людини від сексуальної експлуатації, пов'язаної з функціонуванням місць розпусти, на сьогодні не вирішувались. Водночас вивчення слідчої та судової практики, статистичних даних, а також наукових розробок учених, що займаються питаннями протидії злочинам, пов'язаним із сексуальною експлуатацією, свідчить про наявність численних проблем у цій сфері.

Відтак, протидія злочинам, пов'язаним зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом, є пріоритетним напрямом у діяльності правоохоронних органів, у першу чергу, працівників підрозділів боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, МВС України.

Результативність роботи правоохоронців у цьому напрямі частково залежить від якості правових норм, що передбачають кримінальну відповідальність за злочин, юридичний склад якого описаний у ст. 302 КК України, що й обумовлює актуальність дослідження та його теоретичне і практичне значення.

Метою статті є визначення проблем кримінальної відповідальності за створення або утримання місць розпусти і звідництво та шляхів їх розв'язання.

Суспільна небезпечність злочину, передбаченого ст. 302 КК України, полягає в тому, що дії, які його утворюють, сприяють поширенню розпусти та аморальності в статевих відносинах людей; перетворюють жінку (чоловіка) в знаряддя задоволення статевої втіхи як з її (його) згоди, так і з використанням певних життєвих обставин; сприяють поширенню венеричних та інших інфекційних захворювань; ведуть до деградації неповнолітніх; є засобом незаконного

отримання прибутку та одним із злочинів, на яких спеціалізуються організовані злочинні об'єднання; має великий рівень латентності; негативно впливає на нормальний моральний розвиток особи, статеve виховання неповнолітніх; сприяє вчиненню інших злочинів (проти життя та здоров'я особи, проти волі, честі та гідності особи, проти статевої свободи та недоторканості особи тощо).

Об'єктом злочину є моральні засади суспільства в частині встановлення зв'язків між людьми для задоволення їх статевиx потреб [1, с. 883].

Предметом злочину, юридичний склад якого описаний у ст. 302 КК України, є місце розпусти. Водночас деякі вчені місце розпусти вважають обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину, а саме місцем вчинення злочину [2, с. 1025; 3, с. 192]. Для спростування такої позиції слід зазначити, що місце вчинення злочину, як ознака складу злочину, – це конкретизована частина простору, з учиненням (не вчиненням) у якій суспільно небезпечного діяння кримінальний закон пов'язує наявність певного складу злочину [4, с. 267–280]. Проте, оскільки у ст. 302 КК України не конкретизовано частину простору з учиненням у якій суспільно небезпечного діяння кримінальний закон пов'язує наявність складу цього злочину, ми не можемо визнати його місцем вчинення злочину.

У теорії кримінального права місце розпусти визначають по-різному: як будь-які приміщення, пристосовані для заняття проституцією, вчинення розпусних дій, задоволення статевої пристрасті неприродним способом, безладних сексуальних стосунків між особами однієї або різних статей (А. В. Ландіна) [5, с. 146–147]; будь-які споруди чи інші об'єкти, в яких вчиняються розпусні дії (В. О. Навроцький) [1, с. 883]; будь-яке приміщення або інше місце, спеціально підготовлене чи пристосоване для постійного або періодичного вчинення розпусних дій невизначеним колом осіб, або постійними відвідувачами, які змінюють партнерів (В. А. Ломако) [6, с. 604]; будь-які приміщення або їх частини в будівлях, якщо їх пристосовано для заняття проституцією та вчинення розпусних дій (В. В. Кузнецов) [7, с. 563–564; 3, с. 192]; будь-яке приміщення або інше місце, спеціально пристосоване або систематично використовуване для здійснення розпусних дій (Л. С. Кучанська) [8, с. 266]; приміщення як одноразового (намет), так і багаторазового чи постійного використання (квартири, номери готелів, сауни, масажні кабінети, дачі тощо), лікувально-профілактичні, оздоровчі та інші заклади, автофургони, автомобілі тощо (В. Т. Дзюба) [2, с. 1025].

Такі місця спеціально пристосовують і використовують для заняття проституцією, вчинення розпусних дій, задоволення статевої пристрасті неприродним способом, безладних сексуальних стосунків між особами однієї або різних статей.

Здебільшого до них відносять різного роду приміщення: квартиру, будинок або частину будинку, кімнату в гуртожитку або готельний номер, офіс або інше службове приміщення, при-

міщення в будівлях промислово-виробничого, комунально-побутового, навчально-виховного, медичного призначення, в місцях розваг, будинках відпочинку, підсобних приміщеннях (сауна, сарай, гараж, підвал, лазня) та інших приміщеннях, в яких відбуваються вказані дії [5, с. 146–147]. Водночас, на думку В. О. Навроцького, В. В. Кузнецова та В. Т. Дзюби, такими місцями є транспортні засоби (каюти суден, вагони, салони автобусів чи літаків, трейлери), а також намети, курені, землянки [1, с. 883; 2, с. 1025; 3, с. 192].

На наш погляд, місця розпусти не слід обмежувати виключно приміщеннями, оскільки їх можна створити в будь-якому місці, зокрема у транспортному засобі чи на відкритій території. Водночас обмеження таких місць виключно приміщеннями дозволяє правопорушникам використовувати інші місця, що не визнаються приміщеннями, а це дає змогу уникнути кримінальної відповідальності та безперешкодно продовжувати злочинну діяльність. Крім того, у разі такого обмеження незрозуміло, на підставі яких критеріїв слід визнавати певний об'єкт приміщенням, а відтак чи всі приміщення можна вважати місцями розпусти.

У статті 302 КК України термін “місце розпусти” вжито у множині, а тому тлумачення цієї норми дає підстави стверджувати, що кримінальна відповідальність повинна наступати тоді, коли утворюють або утримують два і більше місця. Водночас не можна погодитися з ученими, які вважають, що термін “місця розпусти” використано в законі в розумінні різноманітності таких місць, а не їх кількості в кожному випадку вчинення злочину [3, с. 192; 6, с. 604; 9, с. 526; 7, с. 563–564; 10, с. 821], адже у КК України одні терміни вживаються в однині, а інші – в множині. Якщо ж кримінально-правові категорії, що вживаються у множині, тлумачити як такі, що застосовуються в однині, то це ускладнить застосування кримінального законодавства і сприятиме, в першу чергу, уникненню винними особами кримінальної відповідальності.

Ще однією ознакою об'єкта створення або утримання місць розпусти і звідництва є потерпілий від злочину. В. Т. Дзюба слушно наголошує, що потерпілими від цього протиправного діяння можуть бути особи жіночої або чоловічої статі, повнолітні, а також неповнолітні [2, с. 1024].

Об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 302 КК України, утворює одна із трьох дій: 1) створення місця розпусти; 2) його утримання; 3) звідництво для розпусти.

Створення та утримання місць розпусти у теорії кримінального права визначено таким чином, що відсутні чіткі критерії відмежування одного діяння від іншого. Тому, на наш погляд, створення місця – це будь-які дії, що призвели до його виникнення. Водночас утримання місця є більш небезпечним, оскільки пов'язане з тривалим його функціонуванням. Відтак, утримання місця пропонуємо визначити як забезпечення можливості одній чи декільком особам відвідати його два і більше разів. Тобто, з моменту друго-

го використання одного й того самого місця відвідувачами протиправні дії слід кваліфікувати як утримання місць розпусти.

Недостатньо обґрунтованим є використання терміну “створення” у цьому злочині, оскільки дуже рідко для місць розпусти будують спеціальні приміщення. Здебільшого певне приміщення пристосовують чи використовують для розпусти. Відтак більш правильним є вживання терміну “організація” місця розпусти.

Під час дослідження об’єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 302 КК України, варто звернутися до Конвенції про боротьбу з торгівлею людьми із експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р., у ст. 2 якої наголошено, що сторони в цій Конвенції зобов’язуються, далі, накладати кару на кожного, хто: 1) утримує будинок розпусти чи управляє ним або свідомо фінансує чи бере участь у фінансуванні будинку розпусти; 2) здає в оренду або наймає будівлю чи інше місце, або частину такого, знаючи, що вони будуть використані з метою проституції третіми особами [11].

Порівняння положень Конвенції та об’єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 302 КК України, дає підстави стверджувати, що українське кримінальне законодавство не охоплює всі діяння, які міжнародними правовими нормами рекомендується визнати суспільно небезпечними та протиправними діяннями. Це стосується фінансування таких місць, передачі їх в оренду та найм особою, яка знає, що вони будуть використані з метою проституції третіми особами. Водночас особи, які надають приміщення з метою створення місць розпусти як пособники цього злочину, досить часто уникають кримінальної відповідальності. Відтак, з метою недопущення таких ситуацій, а також підвищення ефективності протидії злочинам, пов’язаним з сексуальною експлуатацією, і, враховуючи рекомендації цієї Конвенції, пропонуємо виокремити у ст. 302 КК України таке діяння як надання приміщення чи іншого місця для організації там місця розпусти.

А. Орлан відмічає, що вчинене без мети наживи звідництво не має достатнього для криміналізації ступеня суспільної небезпечності. Адже в сучасних умовах розвитку суспільства, посередництво в знайомстві людей, які мають на меті подальші стосунки (у тому числі й сексуальні), не вважається суспільно небезпечним. Абсолютно інакше, тобто як суспільно небезпечне, сприймається підшукування клієнтів для особи, яка займається проституцією. Проте такі дії, відповідно до ст. 303 КК України, охоплюються поняттям сутенерства. Зважаючи на викладене, а також чітко не визначений і оціночний характер терміну “розпуста”, що не має однозначного тлумачення в українському законодавстві, постає запитання про необхідність декриміналізації некорисливого звідництва [12, с. 50–54]. Водночас судово-слідча практика свідчить, що відповідальність за цей злочин настає незалежно від того, чи

переслідував винний при вчиненні дій корисливу мету, окрім ч. 2 ст. 302 КК, яка передбачає спеціальну мету наживи [7, с. 564–565]. З одного боку, А. Орлан має рацію в тому, що корисливе звідництво є більш небезпечним правопорушенням, а, з іншого, – корислива мета ускладнить документування протиправних діянь цієї категорії, а це, у свою чергу, негативно впливає на протидію злочинам, пов’язаним із сексуальною експлуатацією.

Суб’єктом створення або утримання місць розпусти і звідництва є будь-яка особа, яка досягла 16-річного віку. Суб’єктом злочину, передбаченого ч. 3 ст. 302 КК України, може бути лише повнолітня особа.

Суб’єктивна сторона цього злочину характеризується прямим умислом. Особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, які дістають вияв у створенні, утриманні місць розпусти чи звідництві й бажає їх учинення. Відтак, необережним цей злочин бути не може.

Мотиви і мета вчинення злочину можуть бути різними. Тому відповідальність за цей злочин настає незалежно від того, чи переслідував винний при вчиненні дій корисливу мету. Однак, за наявності мети наживи, дії винного підлягають кваліфікації за ч. 2 ст. 302 КК України.

У частині 2 ст. 302 КК України передбачено відповідальність за дії, зазначені у ч. 1 цієї статті, якщо вони вчинені з метою наживи або особою, раніше судимою за такий злочин, або вчинені організованою групою. Водночас у ч. 3 ст. 302 КК України встановлено кримінальну відповідальність за дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені із залученням неповнолітнього.

Однак, незрозумілою є логіка законодавця, який у ч. 2 ст. 302 КК України визначає таку кваліфікуючу ознаку як вчинення злочину організованою групою, оминаючи при цьому іншу форму співучасті – групу осіб за попередньою змовою. Очевидно, що було б доцільно у ч. 2 ст. 302 КК України передбачити таку кваліфікуючу обставину як вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою, а у ч. 3 цієї статті – особливо кваліфікуючу обставину – вчинення злочину організованою групою.

Викликає критичні зауваження й інша кваліфікуюча обставина – “вчинення злочину особою, раніше судимою за цей злочин”, адже вона не повною мірою охоплює всі прояви множинності цих злочинів. У цьому випадку йдеться лише про повторність тотожних злочинів, пов’язану із засудженням за попередній злочин і спеціальний рецидив. Водночас поза увагою законодавця залишилась повторність злочинів, не пов’язана із засудженням за вчинення попереднього злочину, а також повторність однорідних злочинів. Адже створення або утримання місць розпусти і звідництво є лише однією із форм сексуальної експлуатації, що передбачені в Особливій частині КК України, і супроводжується досить часто вчиненням однорідних злочинів.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, слід відмітити деякі позиції, спрямовані на удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування.

По-перше, місце розпусу є предметом злочину, а не місцем його вчинення. Вказані місця не слід обмежувати виключно приміщеннями, оскільки місце розпусу можна створити в будь-якому місці, зокрема у транспортному засобі чи на відкритій території. Крім того, поняття “місце розпусу” у назві та диспозиції ст. 302 КК України слід вживати в однині.

По-друге, створення та утримання місць розпусу у теорії кримінального права визначено таким чином, що відсутні чіткі критерії відмежування одного діяння від іншого. Тому, на наш погляд, створенням місць розпусу слід вважати будь-які дії, що призвели до виникнення такого місця. Водночас утримання місця є більш небезпечним, оскільки пов'язане з тривалим його функціонуванням. Відтак, утримання місця пропонуємо визначити як забезпечення можливості одній чи декільком особам відвідати його два і більше разів. Тобто, з моменту другого використання одного й того самого місця відвідувачами протиправні дії слід кваліфікувати як утримання місць розпусу.

Крім того, у диспозиції статті поняття “створення” доцільно замінити на термін “організація”, а до діянь, що утворюють об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 302 КК України, варто додати надання приміщень та інших місць для організації місць розпусу.

По-третє, ч. 2 ст. 302 КК України доцільно доповнити такою кваліфікуючою обставиною як вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою, а у ч. 3 цієї статті встановити особливо кваліфікуючу обставину – вчинення злочину організованою групою. Повторність злочинів, передбачених ст. 302 КК України, варто розширити повторністю злочинів, не пов'язаною із засудженням за раніше вчинений злочин і повторністю однорідних злочинів.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [9-те вид., переробл. та допов.]. – К. : Юрид. думка, 2012. – 1316 с.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Андрушко П. П., Арсенюк Т. М., Бантишев О. Ф. та ін.] ; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – [2-е вид., перероб. та доп.]. – К. : Дакор, 2008. – 1428 с.
3. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменсь-

кого. – Луганськ : Вид-во “Елтон-2”, 2012. – Т. 2. – 780 с.

4. Брич Л. Місце вчинення злочину і його значення у розмежуванні складів злочинів та відмежуванні їх від складів інших правопорушень / Л. Брич // Вісник Львівського університету : Серія юридична. – 2011. – Вип. 52. – С. 267–280.

5. Ландіна А. В. Кримінально-правова охорона моральності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук / Ландіна Анна Валентинівна. – К., 2005. – 227 с.

6. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : [у 2 т.] / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – [5-те вид., допов.]. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.

7. Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : навч. посіб. / За заг. ред. В. В. Коваленка ; [за наук. ред. О. М. Джузи та А. В. Савченка]. – К. : Атіка, 2011. – 648 с.

8. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України Є. Л. Стрельцова. – Х. : Одиссей, 2009. – 496 с.

9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : [у 2-х ч.] / [Андрушко П. П., Арсенюк Т. М., Атаманюк О. Г. та ін.] ; під заг. ред. Потебенька М. О., Гончаренка В. Г. – К. : “ФОРУМ”, 2001. – Ч. 2 : Особлива частина. – 2001. – 944 с.

10. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; [За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація]. – К. : Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. – 1196 с.

11. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами : Конвенція від 2 груд. 1949 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_162.

12. Орлеан А. Кримінально-правова охорона людини від сексуальної експлуатації / А. Орлеан // Вісник Нац. акад. прокуратури України. – 2012. – № 2 (26). – С. 50–54.

В статъе рассматриваются вопросы уголовно-правовой квалификации преступлений, предусмотренных статьей 302 Уголовного кодекса Украины.

The article deals with the legal qualification of the criminal offense under the Article 302 of the Criminal Code of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції журналу 4 квітня 2014 року.